



# **PARNJAČKO SAVETOVANJE**

Usluga u zajednici  
za ljude koji žive sa HIV-om



# **PARNJAČKO SAVETOVANJE**

Usluga u zajednici  
za ljude koji žive sa HIV-om

## Autori:

Slavica Milojević, Republički zavod za socijalnu zaštitu

Violeta Anđelković, Unija organizacija Srbije koje se bave zaštitom ljudi koji žive sa HIV-om

Sladana Baroš, Institut za javno zdravlje Republike Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“

Vladimir Antić, Unija organizacija Srbije koje se bave zaštitom ljudi koji žive sa HIV-om

Ova publikacija je proizvedena uz podršku Evropske unije. Za sadržaj ove publikacije je odgovorna isključivo Unija asocijacija Srbije koje se bave zaštitom ljudi koji žive sa HIV-om i sidom i ni pod kojim okolnostima se ne može smatrati da izražava stavove Evropske unije

# SADRŽAJ

PREDGOVOR . . . . .	5
I UVOD. . . . .	7
II PROCES KREIRANJA USLUGE U ZAJEDNICI ZA LJUDE KOJI ŽIVE SA HIV-om. . . . .	.11
III ISPITIVANJE POTREBA LJUDI KOJI ŽIVE SA HIV-om ZA USLUGAMA U ZAJEDNICI. . . . .	.13
Prilog 1 – INDIVIDUALNI LIST KORISNIKA . . . . .	.33



# PREDGOVOR

Od samog početka epidemije HIV/AIDS-a pa sve današnjih dana, u skoro svim zemljama sveta civilni sektor predstavljao je deo inicijalnog odgovora na nju, koji je ponekad bio i snažniji od vladinog. No i pored toga, borba za prepoznavanje i vidljivost doprinosa civilnog sektora bila je neprekidna i nije se ni sada završila.

Umesto da prihvate ulogu žrtve i pasivnog, bespomoćnog pacijenta koja im je dodeljena, uz izloženost nizu ograničenja i lišavanja, osobe sa HIV infekcijom osnovale su svoja udruženja i zahtevale da se čuje njihov glas, da se uzmu u obzir njihova iskustva, poznavanje puteva infekcije, da se prepoznaju njihove potrebe i poštuju njihova prava.

Neke od tih početnih poruka civilnog sektora su: jasna poruka da su osobe koje žive sa HIV-om deo strategije za rešavanje problema, potreba da se uzmu u obzir socijalno ekonomske i šire dimenzije bolesti, neophodnost partnerstva sa vladinim sektorom, neophodnost organizovanja brige i nege, dostupnost terapije i borba protiv stigma i diskriminacije. Iako civilni sektor nije odustajao u svom aktivizmu, protekle su godine pre nego što je njegova uloga u borbi protiv HIV/AIDS prepoznata. Od 2000. godine naovamo, o doprinosu civilnog sektora u regionu Jugoistočne Evrope govori se kao krucijalnom, koji, između ostalog, uspeva da HIV/AIDS zadrži na političkoj Agendi mnogih zemalja.

Problemi sa nedovoljnim prepoznavanjem mesta i uloge civilnog sektora karakteristični su i za našu sredinu. Ističući njegov značaj, Strategija o HIV/AIDS-u od 2011-2015. godine u Republici Srbiji identifikovala je oblasti gde je neophodno intervenisati da bi civilni sektor mogao da pruži svoj puni odgovor na epidemiju. Nažalost, u proteklom periodu vrlo malo se od istaknutog i promenilo.

Tako, još uvek postoji potreba za :

- Jačanjem vidljivosti i uticaja civilnog sektora, posebno organizacija ljudi koji žive sa HIV-om u procesima donošenja odluke na različitim nivoima (“Stolice za sve stolove”),
- Obezbeđivanjem kvalitetnih informacijama o organizacijama civilnog sektora, njihovom delokrugu rada i mogućnostima,
- Razvojem partnerskih osnosa između civilnog i vladinog sektora na svim nivoima, počev od procesa odlučivanja pa do praktičnih aktivnosti u insitucijama i na terenu,
- Jačanjem i koordinisanjem pomoći koje lokalna zajednica pruža civilnom sektoru uključujući i finansijsku pomoć.
- Jačanjem kapaciteta osoba u civilnom sektoru za pružanje što većeg broja efikasnih i efektivnih usluga za osobe kojima su one potrebne i
- Razvojem posebnih, održivih i efikasnih programa za posebno osetljive populacione grupe, uzrasno i rodno specifične.

Za period koji je pred nama, pored unapređena u oblastima identifikovanih Strategijom, potrebno je takođe založiti se za istraživanje koje bi evaluiralo mesto i ulogu civilnog sektora u dosadašnjem odgovoru na HIV epidemiju, procenio stepen aktuelnih promena i definisali pravci daljeg razvoja. Istraživanje bi trebalo da odgovori na sledeća pitanja:

- Postoji li pomoć vladinog sektora civilnom, kolika i kakva, kao i kako se može unaprediti,
- Kolika je mogućnost da se u donošenju odluka čuje glas civilnog sektora i koji su mehanizmi vidljivosti i uticaja.
- Kako se finansira civilni sektor i kako obezbeđuje kontinuitet aktivnosti,
- Kakav je brojčani i profesionalni kapacitet civilnog sektora za realizaciju predviđenih aktivnosti i programa,
- Kako se ostvaruje komunikacija sa drugim sistemima,
- Kako se procenjuju i mere rezultati rada i
- Koje su najznačajnije prepreke u radu civilnog sektora.

Obezbeđivanje sigurnog i održivog finansiranja, formulisanje niza regulativa zajedničkih za sve, uključujući i nadzor nad radom organizacija, vrlo su značajni za njihov budući položaj uz zadržavanje višegodišnjeg entuzijazma i energije.

Prof. Dr Viktorija Cucić



# I UVOD

Procenjuje se da jedna od tri osobe, od oko tri hiljade ljudi u Srbiji koji žive sa HIV-om, ne zna da je inficirana ovim virusom. Prema podacima Instituta za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“ od početka epidemije, 1985. godine do kraja 2016. godine, u Republici Srbiji je ukupno registrovano 3480 osoba kojima je dijagnostikovana HIV infekcija (nosi-laštvo specifičnih anti-HIV antitela), od kojih je 1846 osoba obolelo od side (53% svih registrovanih osoba inficiranih HIV-om), dok su 1204 oso-be umrle tj. jedna trećina svih dijagnostikovanih osoba inficiranih HIV-om (1096 osoba je umrlo od side, dok je 108 osoba inficiranih HIV-om umrlo od bolesti ili stanja koja nisu povezana sa HIV/sidom). Krajem 2016. godine, odnosno početkom 2017. godine, u Republici Srbiji 2276 osoba je živelo sa HIV-om, odnosno za te osobe nije prijavljen smrtni ishod nadležnim ustanovama, pri čemu se značajan broj osoba kod kojih je dijagnostikovana HIV infekcija ne javlja nadležnim zdravstvenim usta-novama koje se bave lečenjem osoba inficiranih HIV-om iz nepoznatih razloga (napustili zemlju, umrli, lični ili drugi razlozi). Prema podacima Republičkog fonda zdravstvenog osiguranja u Srbiji, na antiretrovirusnoj terapiji (ART) je bilo 1570 osoba inficiranih HIV-om u 2016. godini, odnosno oko 70% osoba sa dijagnostikovanom HIV infekcijom. Prema podacima Gradskog zavoda za javno zdravlje Beograd, u glavnom gradu Srbije živi 1537 osoba sa HIV infekcijom. Prema podacima Instituta za javno zdravlje Vojvodine u pokrajini trenutno živi 390, dok je na ARV terapiji između 250 do 300 osoba. Kancelarija Poverenice za zaštitu rav-nopravnosti posebno naglašava da su osobe koje žive sa HIV-om osobe prema kojima postoji najveća socijalna distanca, i da to pokazuje sprovedeno istraživanje javnog mnjenja koje ukazuje na neopravdano visok nivo stigmatizacije koji je prisutan u svim segmentima društva prema ovim osobama. Kancelarija Poverenice za zaštitu ravnopravnosti ističe da visok

nivo stigme i diskriminacije dolazi od samog sistema i da njihova praksa ukazuje na to da su neophodne dodatne obuke za zdravstvene i socijalne radnike i radnice. PLHIV prednjače u broju pritužbi na osnovu ličnog svojstva zdravstvenog stanja, koje je peti po redu najučestaliji osnov prijavljene diskriminacije u 2016. godini – saopštava Kancelarija Poverenice za zaštitu ravnopravnosti.

“Prema standardizaciji pružanja socijalnih usluga u zajednici za osobe koje žive sa HIV-om u Srbiji” je dvogodišnji projekat finansiran od strane Delegacije Evropske unije u Republici Srbiji i podržan od strane Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja”. Cilj projekta je da poboljša kvalitet života ljudi koji žive sa HIV-om (PLHIV) u Srbiji kroz integrisanje inovativne, korisnikom vođene usluge u zajednici za PLHIV. Unija organizacija koje se bave zaštitom PLHIV (USOP) sa svojim članicama partnerima žellela je da napravi korak napred u poboljšanju kvaliteta usluga koje godinama unazad pružaju članice USOP-a i to tako što je postojeće usluge redizajnira u skladu sa potrebama PLHIV ali i zahtevima sistema socijalne zaštite u Srbiji.

Usluge podrške za PLHIV nastajale su tokom godina spontano, kao rezultat potrebe da ljudi koji žive sa HIV-om međusobno razmene iskustva, znanja i mehanizme prevladavanja teškoća sa kojima se suočavaju, u društvu u kojem su stigma i diskriminacija povezane sa HIV-om dovodele do njihove marginalizacije. Usluge podrške uvek su bile vođene potrebama ljudi koji žive sa HIV-om, ali su se razvijale u zajednici, uglavnom bez sistematske podrške donosioca odluka i državnog sistema, a ono što ih je posebno definisalo jeste činjenica da su pružaoci usluge upravo same osobe koje žive sa HIV-om koje, pružajući uslugu drugima koji žive sa HIV-om, ne samo da im pomažu sopstvenim iskustvima i znanjima da se nose sa teškoćama, već u isto vreme rastu i napreduju u znanju i veštinama koje dobijaju i otkrivaju od svojih korisnika. Usluga tako predstavlja recipročan odnos dve osobe koje dele iskustvo života sa HIV-om, unutar kojeg postoji međusobno razumevanje, prihvatanje i empatija zasnovane na istom iskustvu, ali i zajednički rast i napredovanje zarad poboljšanja sopstvenog, ali i kvaliteta života drugih ljudi koji žive sa HIV-om.

Projekat je predstavljao ulaganje dodatnih napora u pravcu redizajniranja usluge i njenog definisanja u skladu sa zahtevima sistema socijalne

zaštite, unapređenju njenog kvaliteta i povećanju dostupnosti za veći broj različitih grupa korisnika. Ovo je posebno značajno zbog činjenice da je napredak u lečenju i HIV terapiji otvorio pitanja socijalnih i drugih potreba ljudi koji žive sa HIV-om i dao im prednost u odnosu na zdravstvene.

Ovaj proces podrazumevao je tri grupe aktivnosti:

- 1) Stalne konsultacije sa korisnicima usluga kroz direktan kontakt, početnu studiju i fokus grupe kako bi se postiglo da je usluga kreirana u skladu sa realnim potrebama; redizajniranje usluge i uvođenje neophodnih elemenata, uključivanje većeg broja korisnika, a sve kroz svakodnevno pružanje usluge,
- 2) Izgradnju kapaciteta organizacija učesnica u vezi sa sistemom socijalne zaštite, procesima standardizacije i licenciranja socijalne usluge, kreiranje procedura i standarda usluge u saradnji sa Republičkim zavodom za socijalnu zaštitu i obezbeđivanje širokih konsultacija relevantnih stručnjaka na polju HIV-a i socijalne zaštite, i
- 3) Obezbeđivanje podrške donosioca odluka za uslugu, posebno na lokalnom nivou, kako bi se usluga mogla razvijati i kako bi se definisali mehanizmi njenog finansiranja kako na lokalnom tako i na nacionalnom nivou.

Projekat je podrazumevao multisektorski pristup u kreiranju usluge i uključivanje velikog broja profesionalaca iz oblasti zdravstvene, socijalne i zaštite prava, donosioca odluka, medija, ali i ljudi koji žive sa HIV-om, kako bi udruženo zagovarali za uslugu u zajednici za ljude koji žive sa HIV-om. Značajnu prednost ovom procesu dala je činjenica da su gotovo svi pružaoci usluge podrške za PLHIV bili uključeni u sam proces.

Proces je započeo definisanjem preduslova i analizom postojećeg okvira, tačnije analizom usluga podrške koju PLHIV organizacije godinama unazad pružaju. Pružaoci usluge su najpre diskutovali, na zajedničkim sastancima, seminarima i radnim grupama, sadržaj postojećih usluga podrške koje pružaju, kako bi se postigao minimalni konsenzus pružaoca usluga o sadržaju zajedničke osnovne usluge. Analiza je obuhvatila i diskusiju pravnog okvira i sistem socijalne zaštite sa ciljem da se prepozna mesto usluge podrške za PLHIV u sistemu socijalne zaštite i njeno regulisanje od strane Zakona o socijalnoj zaštiti. Nakon postignutog minimalnog konsenzusa, diskusija je proširena na ostale aktore, pre svega profesiji-

onalce iz oblasti socijalne i zdravstvene zaštite, sa pružaocima socijalnih inovativnih usluga. Čitav proces vodili su profesionalci sa iskustvom u kreiranju, monitoringu i evaluaciji socijalnih usluga koji imaju dobar pregled postojećeg stanja ali i namera sistema socijalne zaštite. Tokom ovog procesa došlo se do zaključka da je usluga koju pružaju organizacije PLHIV u potpunosti inovativna, bazirana na činjenici da uslugu pružaju osobe koje žive sa HIV-om.

Projektni tim se, zajedno sa svojim saradnicima, susreo sa brojnim izazovima tokom ovog procesa, a jedan od najznačajnijih je upravo činjenica da su pružaoci usluge podrške za ljude koji žive sa HIV-om odabrani da to budu po iskustvu života sa HIV-om i pozitivnim odnosom prema tome, a ne prema profesionalnom opredeljenju i kvalifikacijama. Za sistem socijalne zaštite, ovo za sada predstavlja nepremostivu prepreku. Sa druge strane, za ljude koji žive sa HIV-om, upravo to predstavlja najveću vrednost koju usluga ima i određuje njen identitet među ostalim raspoloživim uslugama. Tako je tim, tokom procesa redizajniranja usluge, prešao put od potpunog prihvatanja do potpunog odbacivanja potrebe uključivanja usluge u sistem socijalne zaštite. Na kraju, ono što je prevagnulo jesu potrebe ljudi koji žive sa HIV-om. Vođeni tim potrebama, pružaoci usluge su, sa svojim saradnicima, definisali predlog standarda/procedura postojeće usluge, vodeći računa jedino o tome da one zaista mogu da pomognu ljudima koji žive sa HIV-om da poprave svoj odnos prema životu, da poboljšaju njegov kvalitet i steknu dovoljno veština i samopouzdanja za samostalan i ravvnopravan život u zajednici.

## II PROCES KREIRANJA USLUGE U ZAJEDNICI ZA LJUDE KOJI ŽIVE SA HIV-om

Utvrđivanjem svih modaliteta usluge koju su razvile i koju godinama pružaju svojim članovima same organizacije i udruženja osoba koje žive sa HIV/AIDS-om otpočeo je proces standardizacije usluge Parnjačko (vršnjačko) savetovanje. Analiza dobijenih informacija pokazala je da postoje specifičnosti u procesu pružanja usluge parnjačkog savetovanja, ali da je zajedničko svim organizacijama da usluga predstavlja skup aktivnosti koje se realizuju savetodavnim usmeravanjem, informisanjem i pružanjem psihosocijalne podrške, usmerenim ka osnaživanju pojedinaca koji su tek otkrili svoj HIV status i onih koji žive sa HIV-om duži niz godina i pružaju podršku jedni drugima.

Tokom poseta na terenu i u konsultacijama sa PLHIV osobama koje su i korisnici i pružaoci usluge, utvrđene su sličnosti i razlike u obezbeđivanju usluge parnjačkog savetovanja, sagledani su zajednički interesi i razmotrene mogućnosti ujednačavanja, odnosno standardizacije usluge. Na ovoj tački zajedničkog prepoznavanja i na saznanju da usluga koju pružaju jedni drugima ima socijalni karakter, otpočeo je proces kreiranja i standardizacije inovativne socijalne usluge namenjene osobama koje žive sa HIV/AIDS-om, u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti.

U konsultativnom, interaktivnom procesu u kome su same PLHIV osobe imale vodeću ulogu, koristeći metodologiju definisanja standarda usluga u sistemu socijalne zaštite, proces se nastavio utvrđivanjem svrhe usluge, preciznim definisanjem ciljne grupe kojoj je usluga namenjena i definisanjem aktivnosti koje čine sadržaj usluge i koje se preduzimaju da bi se zadovoljile potrebe korisnika. Utvrđena je i osnovna specifičnost ove usluge, koja predstavlja osnov za uredjivanje u sistemu socijalne zaštite. Naime, vršnjačka podrška se razlikuje od drugih oblika socijalne podrške u tome što je izvor pružaoca podrške vršnjak (parnjak), odnosno onaj koji

podršku pruža i onaj koji podršku prima su u svojevrsnom odnosu jednakosti. Vršnjak (parnjak) je u poziciji da pruži podršku na osnovu relevantnog iskustva: on ili ona je "bio tamo, iskusio to" i može da razume svog vršnjaka (parnjaka) kome je potrebna podrška.

Kako je vršnjačko (parnjačko) savetovanje skup aktivnosti sa i za pojedince koji žive sa HIV / AIDS-om ali i za članove njihovih porodica kojima im se pomaže da se osnaže i razviju efikasne strategije za pozitivan život sa HIV-om, to, u skladu sa Članom 46. Zakona o socijalnoj zaštiti, ova usluga spada u grupu savetodavno-terapijskih i socio-edukativnih usluga, koje se „pružaju kao vid pomoći pojedincima i porodicama koje su u krizi, radi unapređivanja porodičnih odnosa, prevazilaženja kriznih situacija i sticanja veština za samostalan i produktivan život u društvu“.<sup>1</sup>

Proces standardizacije usluge parnjačkog savetovanja i njenog prepoznavanja kao jedne od savetodavno-terapijskih i socio-edukativnih usluga u sistemu socijalne zaštite predstavlja profesionalni izazov koji će pratiti sudbinu svih drugih iz ove grupe usluga. Naime, savetodavno-terapijske i socio-edukativne usluge nisu dovoljno opisane i specifikovane u zakonskim aktima, nemaju definisane minimalne standarde, u praksi nisu profilisane za potrebe različitih osetljivih društvenih grupa i predstavljaju najrazuđeniju grupu socijalnih usluga. Otuda postoji značajan broj nepoznanica koje treba rešiti na putu do standardizacije usluge parnjačko savetovanje, ali jedno je sigurno - postoji stvarna potreba stvarnih korisnika usluge parnjačko savetovanje i za unapređenjem društvenog položaja ljudi koji žive sa HIV-om, za smanjenjem stigme i diskriminacije prema ovoj populaciji i za sprečavanjem obolevanja i umiranja od AIDS-a. A to su dovoljni razlozi za razvijanje i sistemsko uređivanje preventivnih i savetodavno-terapijskih i socio-edukativnih usluga namenjenih osobama koje žive sa HIV-om, ali i svim mladim ljudima iz rizičnih grupa.

---

<sup>1</sup> Zakon o socijalnoj zaštiti, „Sl. glasnik RS“ br. 24/2011

### III ISPITIVANJE POTREBA LJUDI KOJI ŽIVE SA HIV-om ZA USLUGAMA U ZAJEDNICI

Projekat „Prema standardizaciji pružanja socijalnih usluga u zajednici za osobe koje žive sa HIV-om i AIDS-om u Republici Srbiji“ imao je za cilj razvoj intervencije zasnovane na dokazima, pri čemu je osnovni izvor dokaza studija u populaciji za koju se usluga razvija. Naime, da bi se dosegao osnovni cilj projekta – definisanje usluge u skladu sa potrebama zajednice osoba koje žive sa HIV-om, za koju su dalje kreirane procedure i predlog standarda za potrebe davanja na diskusiju i razmatranje Ministarstvu za rad, zapošljavanje i socijalna i boračka pitanja, sprovedena je studija preseka među ljudima koje živimo sa HIV-om. Ova studija je imala dva osnovna dela. Prvi deo je bilo tzv. baseline istraživanje, tj. istraživanje pre sprovođenja intervencije, praćeno kvalitativnim istraživanjem (fokus grupe) radi uvida u postojeće stanje i dalje planiranje intervencije tj. usluge. Drugi deo studije bilo je tzv. exit istraživanje tj. istraživanje koja se sprovodilo nakon uspostavljanja intervencije. Na ovaj način ispoštovan je početni princip projekta – zasnovanost na dokazima, kao i participativnost korisnika usluge. Naime, baseline istraživanje je imalo za cilj da se na početku sprovođenja projekta, pre definisanja nove usluge ili redefinisanja postojeće, utvrdi znanje, ponašanje i kvalitet života PLHIV, da se proceni njihovo zadovoljstvo postojećom uslugom/ama, kao i da se bolje sagladaju njihove potrebe. Kvalitativno istraživanje je uključilo u većoj meri zajednicu ljudi koji žive sa HIV-om u cilju boljeg razumevanja njihovih potreba, kao i shvatanja načina na koji oni percipiraju rad udruženja i njihovih očekivanja u odnosu na rad udruženja i usluge koje treba/mogu da pružaju. Ovi nalazi su dalje poslužili za redefinisanje postojećih usluga i formiranje jedne sistematične usluge vršnjačkog (parnjačkog) savetovanja, sa više pojedinačnih aktivnosti. Pri dizajnu usluge se vodilo računa o kadrov-

skim kapacitetima udruženja ljudi koji žive sa HIV-om kao pružalaca usluga i mogućnostima za održivost usluge u uslovima smanjenog finansiranja usluga. Usluga je kompleksna i sadrži set aktivnosti i standarda za njihovo sprovođenje. Ovako definisana usluga, pri tome, ne isključuje mogućnost pružanja dodatnih usluga od strane udruženja, a u skladu sa finansijskim mogućnostima i dodatnim potrebama korisnika usluga.

U studiju su bile uključene punoletne osobe koje žive sa HIV-om, nezavisno od pola i roda i od mesta stanovanja, ali sa različitim statusom u pogledu korišćenja usluga koje pružaju PLHIV udruženja u vreme istraživanja – oni koji su u periodu istraživanja ili u ranijim periodima koristili usluge udruženja (za potrebe studije nazvani „starim klijentima“) i oni koji u vreme istraživanja nisu koristili usluge udruženja (za potrebe studije nazvani „novim klijentima“). Uzorak je bio prigodan, tj. uključeni su svi oni koji su ispunjavali osnovne kriterijume za uključivanje u studiju i koji su istovremeno informisano pristali da učestvuju. Baseline istraživanje je realizovano u periodu 15. februar – 31. jul 2016. godine, kvalitativno istraživanje u periodu 1. septembar – 31. oktobar 2016. godine, a exit istraživanje u periodu 1. avgust – 15. decembar 2017. godine (u toku je finalna obrada podataka i priprema izveštaja sa svim rezultatima studije). Sakupljanje podataka na terenu su realizovala partnerska udruženja na projektu, uključujući i Asocijaciju Duga iz Šapca.

Rezultati studije govore u prilog pozitivnih efekata usluge vršnjačkog (parnjačkog) savetovanja, s jedne strane, a sa druge jasno ukazuju na oblasti u kojima je potrebno više raditi sa korisnicima usluga. Tako se kroz oba istraživanja pokazalo da „stari klijenti“ imaju afirmativniji stav prema sebi i životu od „novih klijenata“, kao i da, „stari klijenti“ imaju bolje znanje o HIV terapiji, što su sve pozitivni efekti usluge podrške. Oblast u kojoj je potrebno više raditi jeste npr. podrška u pridržavanju režima lečenja (adherenca), kao i za konzistentnu upotrebu kondoma sa različitim partnerima.

U toku sprovođenja baseline studije udruženja su pružala usluge koje su bile definisane tokom sprovođenja HIV projekta finansiranog sredstvima iz donacije Globalnog fonda za borbu protiv AIDS-a, tuberkuloze i malarije (HIV projekat GFATM). Ove usluge su bile u svom punom obimu



sprovedene do završetka HIV projekta GFATM (do polovine 2014. godine), nakon čega je većina udruženja nastavila da pruža definisane usluge u smanjenom obimu i volonterski (bez finansijskih sredstava za njihovu realizaciju). Bile su modifikovane i pojednostavljene u skladu sa okolnostima u kojima su pružane. U baseline istraživanju sprovedena je procena zadovoljstva tim uslugama ocenjivanjem od strane PLHIV, koji su nekad ili u toku studije koristili usluge koje pružaju PLHIV udruženja. Tokom sprovođenja exit istraživanja udruženja su sprovodila uslugu parnjačkog savetovanja, usluge redizajnirane na osnovu rezultata baseline i kvalitativnog istraživanja i sistematičnog konsultativnog procesa. U okviru exit istraživanja PLHIV korisnici usluga su davali ocenu u kojoj meri su zadovoljni sa aktivnostima koje se sprovode u okviru ove nove usluge. Usled redefinisanja usluge, baseline i exit istraživanje u delu ocene zadovoljstva uslugama/aktivnostima mogu samo uslovno da se porede.

Prema preliminarnim rezultatima studije, za 7 od 14 uslovno komplementarnih aktivnosti došlo je do porasta udela PLHIV obuhvaćenih aktivnošću uz istovremen ili porast ili nepromenjenu ocenu zadovoljstva (za parnjačku, ranije psihosocijalnu, podršku; asistenciju za ostvarivanje socijalnih i drugih prava; pravnu pomoć; pomoć u kući; telefonsko savetovanje; distribuciju kondoma i IEK materijala). Za dve aktivnosti je smanjen udeo korisnika usluge među kojima su sprovedene, ali je ocena zadovoljstva ovim uslugama porasla (organizovana edukacija o antiretrovirusnoj terapiji (ART) i upućivanje na druge ustanove/udruženja). Do povećanja obuhvata korisnika aktivnostima, uz smanjenje ocene zadovoljstva došlo je u dva slučaja (materijalna pomoć; aktivnost savetovanja o dodatnoj edukaciji u odnosu na raniju uslugu finansiranja dodatne obuke). Ovo je i razumljivo ako se imaju u vidu nedostatak sredstva za realizaciju ovakvih usluga, s jedne strane, a sa druge da je savetovanje zamenilo ranije finansiranje dodatnih obuka. U slučaju preostale tri aktivnosti, došlo je do smanjenja i obuhvata korisnika i ocene zadovoljstva realizovanim aktivnostima (online savetovanje, grupe samopomoći i organizovano druženje), što ukazuje na potrebu za daljim unapređenjem ovih aktivnosti. Novoidentifikovane aktivnosti savetovanja o ART-u i poseta u bolnici su ocenjene odličnim ocenama.

Standardi se definišu kao minimum koji treba ispoštovati u cilju pružanja kvalitetne usluge. Imajući u vidu rezultate studije koja je doprinela

kreiranju ove usluge, možemo reći da je u ovom priručniku zaista definisan minimum koji obezbeđuje kvalitetnu uslugu koja ima pozitivne efekte na PLHIV, s jedne strane, a sa druge omogućava bolje fokusiranje na identifikovane nezadovoljene i/ili nedovoljno zadovoljene potrebe PLHIV u Srbiji.

## IV PREDLOG MINIMALNIH STANDARDA USLUGE PARNJAČKOG SAVETOVANJA

Usluga Parnjačko (vršnjačko) savetovanje je socijalna usluga u zajednici i, u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti, spada u grupu savetodavno-terapijskih i socijalno-edukativnih usluga. Parnjačko savetovanje je usluga u okviru koje organizacije osoba koje žive sa HIV/AIDS-om, koristeći sopstvena iskustva svojih članova, savetodavnim usmeravanjem, informisanjem, pružanjem psihosocijalne podrške i praktičnom asistencijom u ostvarivanju prava osnažuju pojedince koji su tek otkrili svoj HIV status i one koji žive sa HIV-om duži niz godina i pružaju podršku jedni drugima<sup>2</sup>.

HIV infekcija ne predstavlja samo zdravstveni problem, nego i socijalni, jer saznanje o HIV pozitivnom statusu za posledicu ima niz promena u organizaciji života pojedinca i članova njegove porodice. Na prvom mestu, HIV terapija podrazumeva uzimanje kombinacije lekova svakodnevno do kraja života, sa mogućnošću razvijanja rezistencije i brojnim neželjenim efektima. Stigma i diskriminacija dodatno otežavaju prihvatanje HIV pozitivnog statusa, što neretko rezultira odbacivanjem porodice i urušavanjem ličnih i socijalnih veza. Dodatnu teškoću predstavljaju pitanja seksualne orijentacije i ispoljavanja afiniteta korisnika, zloupotrebapsihoaktivnih supstanci, gubitak posla i/ili iskustva diskriminacije na radnom mestu nemogućnost zapošljavanja, teškoće u ostvarivanju prava iz oblasti zdravstvene i socijalne zaštite Sve navedeno kod novoinficiranih izaziva krizu i neophodna je organizovana pomoć kako bi se smanjila socijalna izolacija i obezbedilo socijalno uključivanje korisnika u sve društvene tokove, u skladu sa korisnikovim interesovanjima i mogućnostima.

Zbog svih navedenih specifičnosti neophodno je uspostaviti socijalnu uslugu koja će biti osetljiva na okolnosti i problematiku koja prati osobe koje žive sa HIV infekcijom i članove njihovih porodica.

---

<sup>2</sup> „Vršnjački” i „parnjački” se u kontekstu ove usluge smatraju sinonimima, tako da je u opisanju usluge potpuno isto ako se kaže „vršnjačko savetovanje” i „parnjačko savetovanje”, vršnjački ili parnjački savetnik.

## ZNAČENJE OSNOVNIH POJMOVA

### **(Pozitivan) život sa HIV infekcijom**

Pozitivno življenje je koncept u kome osoba razvija pozitivan stav prema svom životu i životu drugih. To podrazumeva brigu o svom zdravlju i emocionalnom blagostanju u cilju poboljšanja kvaliteta života i produženja dužine življenja. To je usvajanje prakse i načina života koji imaju za cilj smanjenje prenosa HIV-a i poboljšanje ukupnog kvaliteta života a HIV-om. Ukratko, pozitivno življenje znači odgovorno živeti sa HIV-om. Ljudi sa HIV infekcijom mogu poboljšati ili ojačati svoji imunitet i značajno doprineti kvalitetu svog života kroz sledeće: brigom o svom fizičkom zdravlju, održavanjem lične higijene i higijene prostora i okruženja u kome žive, redovnim vežbanjem i odmaranjem, brigom o redovnoj i pravilnoj ishrani, medicinskom brigom i zaštitom zdravlja, redovnim uzimanjem terapije i redovnim zdravstvenim kontrolama, psihosocijalnom zaštitom i brigom o svom emotivnom zdravlju i aktivnim uključivanjem u društveni život zajednice u kojoj živi.

### **Promena rizičnog ponašanja**

U vezi sa HIV / AIDS promena ponašanja je postepen prelazak iz rizičnog načina života u manje rizičan ili način života bez rizika. To je postepeni proces prelaska iz jednog životnog stila u drugi, do koga dolazi na osnovu sticanja uvida u posledice svog ponašanja i preuzimanja odgovornosti i konkretnih mera za prestanak rizičnog ponašanja. Promena ponašanja zahteva lično prihvatanje i individualnu inicijativu zajedno sa drugim podržavajućim faktorima kao što su kontinuirane podrške i osnaživanje od strane parnjaka (vršnjaka), partnera, prijatelja, porodice, savetnika i drugih za klijenta važnih osoba.

### **Socijalno-edukativne intervencije**

Socijalno-edukativne intervencije i podrška pružaju se kao vid pomoći pojedincima i porodicama koje su u krizi, radi unapređivanja porodičnih odnosa, prevazilaženja kriznih situacija i sticanja veština za produktivan život u društvu. Ove intervencije orijentisane su na podršku u sticanju socijalnih veština koje treba da unaprede funkcionalne sposobnosti i ponašanja korisnika kako bi se unapredilo njihovo funkcionisanje u porodici i u zajednici. Socijalno-edukativne intervencije bave se ključnim deficitima korisnika u oblasti komunikacije, socijalnih veština i razlika u ponašanju. Poseban fokus u ovom radu je na razvijanju socijalnih veština koje obu-

hvataju donošenje odluka i rešavanje problema, komunikaciju i međuljudske odnose, svest o sebi i odgovornost za sopstveno zdravlje i ponašanje, razumevanje i izražavanje emocija, povezivanje s drugima, za odgovaranje na osećanja drugih i prevazilaženje konflikata i svih drugih veština koje utiču na stvaranje adekvatnih veza sa porodicom i zajednicom.

### **Savetodavni rad i savetovanje**

Savetovanje je proces koji uključuje niz logičkih sesija kao i praćenje. To može da se uradi na bilo kojoj lokaciji koja nudi mir, sigurnost i poverljivost za klijenta. Savetovanje je pomažuci odnos koji uspostavljaju savetnik i klijent i treba da osnaži klijenta da sam sebi pomogne ili da stekne veštine da se samostalno nosi sa nekim aspektima svog života. To je interpersonalna komunikacija kroz koju je klijentu pružena pomoć da proceni svoju trenutnu situaciju, da istraži svoja osećanja i da prepozna koja vrsta podrške i intervencija mu može biti od pomoći. To je dijalog između osobe sa problemom (klijenta) i savetnika i ima za cilj da omogući klijentu da se nosi sa stresom i da donosi lične odluke koje se odnose na HIV / AIDS. Savetovanje može da se bavi osećanjima, mislima, opažanjima, kao unutrašnjim i spoljnim konfliktima, te stoga može da bude usmereno na rešavanje specifičnih problema, na pomaganje u donošenju odluka, na pružanje podrške tokom prolaženja kroz krizu, na podršku u razumevanju i popravljaju međuljudskih odnosa, na razvoju i afirmisanju lične svesnosti i odgovornosti, kao i na prevazilaženje različitih životnih teškoća zbog kojih je klijent potražio pomoć savetnika.

Savetovanje NIJE davanje gotovih rešenja klijentu i nije proces u kojem savetnik daje klijentu "uputstvo za upotrebu", niti direktivne naloge šta treba da radi i kako da se ponaša. Tokom razgovora savetnik nastoji da klijentu pruži pomoć da bolje razume sebe i da, uz pomoć savetnika, sam otkrije šta je za njega najbolje i kako da reši probleme zbog kojih je došao.

### **Poverljivost savetovanja**

Poverljivost podrazumeva da podaci koje klijent ostavlja savetniku tokom razgovora nikad neće biti upotrebljeni, zloupotrebljeni, saopšteni javno ili bilo kojoj trećoj osob bez pristanka samog korisnika. Poverljivost u kontekstu užeg termina savetovanja o HIV-u ima i dodatno značenje, da povereni podavci nikad neće biti saopšteni čak ni najbližim članovima porodice (roditeljima, partneru, deci) bez saglasnosti klijenta. Poverljivost se vezuje za odnos između savetnika i klijenta i znači da, što klijent oseća više poverenja u svog savetnika to je spremniji da mu poverava činjenice vezane za svoje rizično ponašanje, što povećava šanse za pozitivan uticaj savetnika i pozitivne promene ponašanja klijenta.

## **Parnjačko savetovanje**

Parnjačko savetovanje je skup usluga sa i za pojedince koji žive sa HIV / AIDS-om i članove njihovih porodica kojim im se omogućava da se osnaže i razviju efikasne strategije za pozitivan život sa HIV-om. Kroz jedan-na-jedan interakcije i u grupama i kroz uzajamnu podršku promoviše se angažovanje klijenata u njihovoj zdravstvenoj zaštiti i pruža im se mogućnost za sticanje potrebnih znanja i razvoj veština, za emocionalnu podršku u okruženju drugih osoba sa sličnim problemima, koje ih razume i podržava. Uz smanjenje štete (harm reduction) kao osnovnog polazišta, vršnjačka (parnjačka) podrška pomaže klijentima da dobiju zdravstvene informacije, da razvijaju veštine suočavanja, smanjuju osećaj socijalne izolacije i unapređuju veštine samozastupanja, pomažući im na taj način da poboljšaju kvalitet života sa HIV-om.

Parnjačko savetovanje se razlikuje od drugih oblika socijalne podrške u tome što je izvor pružaoca podrške parnjak (vršnjak), odnosno onaj koji podršku pruža i onaj koji podršku prima su u svojevrsnom odnosu jednakosti. Parnjak je u poziciji da pruži podršku na osnovu relevantnog iskustva: on ili ona je "bio tamo, iskusio to" i može da razume svog vršnjaka (parnjaka) kome je potrebna podrška. Podrška vršnjaka je odnos u kojem se ljudi vide jednako, kao ravnopravni partneri i gde je fokus na zajedničkom učenju i rastu. Ova vrsta podrške bazira se na uverenju da kroz razmenu i podršku, ljudi mogu da promene svoje živote i živote svoje zajednice. Vršnjačka podrška stvara uslove da obe strane rastu i postižu osećaj samokontrole i osnaživanja. To je recipročna veza od koje imaju koristi i oni koji podršku pružaju i oni koji je daju. Koristi mogu uključiti stvaranje kolektivnih strategija za održavanje zdravlja i izgradnju otpornosti i samopoštovanja.

Vršnjaci predstavljaju pozitivan model za zdravo ponašanje za druge, ali i upućuju na adekvatne usluge i informacije. Fokus je na snazi i sposobnostima, motivisanju i radu na postizanju dogovorenih ciljeva i poboljšanju ili održavanju kvaliteta života. Sva podrška vršnjaka bazira se na stavljanju sopstvenih iskustava i strategija slobodno dostupnim drugima koji dele iste probleme ili situacije.

## **Parnjački savetnik**

Parnjački savetnik je posebno obučeni i motivisani pojedinac koji ima znanja i veštine za rad sa različitim klijentima koji žive sa HIV/AIDS-om i koji ima lično iskustvo života sa HIV infekcijom. Može biti različitog

obrazovnog profila, ali obavezno poseduje veštine pažljivog slušaoca, otvorenog, iskrenog komunikatora koji ume da podstiče i vodi poverljiv razgovor i koji ima prijateljski, neosuđujući stav prema svim klijentima i iskreno želi da radi na dobrovoljnom poverljivom savetovanju u kontekstu HIV/AIDSa. Najvažnije aktivnosti parnjačkog savetnika su sledeće:

- Pružanje emocionalne i praktične podrške oko prihvatanja statusa, otkrivanja statusa drugima, održavanja nege i drugih izazova
- delovanje na empatičan, otvoren, i prihvatajući način
- deljenje lične priče i pružanje mogućnosti za drugim ljudima da ispričaju svoju priču
- podrška klijentu za razvoj veština zasnovanih na znanju i niz opcija za smanjenje štete
- pomaže u rasvetljavanju misli i osećanja klijenta, u sagledavanju koristi i štete od različitih oblika ponašanja i donetih odluka i pruža pomoć za rešavanje ambivalentnosti
- promovise uverenje da su mogući pozitivan život sa HIV-om i dugoročno preživljavanje
- fokusira se na osnaživanje i samoopredeljenje klijenta.

Parnjački savetnik nakon završene osnovne obuke koja obuhvata najvažnije informacije o HIVu, o načinima prenosa, rizičnim faktorima, mogućim i dostupnim intervencijama, kontinuirano radi na unapređivanju svojih znanja i veština i pohađa relevantne obuke kako bi bio u stanju da razume specifičnosti različitih životnih istorija klijenata, različite životne i socijalne prilike iz kojih dolaze, kao i različita zdravstvena i socijalna uvbedjenja koja motivišu njihovo ponašanje. Parnjački savetnik ima kapacitet da saraduje sa stručnim radnikom u toku procene, planiranja i realizacije intervencija sa klijentima.

Parnjački savetnik ne tvrdi kako sve zna, niti kako zna šta je najbolje za dotičnu osobu – klijenta. Takodje, parnjački savetnik ne vrši pritisak na klijenta da prihvati odluku, nego pomaže klijentu da dobije potpune, tačne informacije i osnažuje klijenta da prihvati da ima pravo da samostalno donosi odluke o pitanjima od značaja za svoj život i stilove ponašanja koji utiču na kvalitet njegovog života.

Parnjački savetnik ne može da odgovori na svako pitanje klijenta i u situacijama kada nema odgovor ili nije upoznat sa problemom, upućuje klijenta odgovarajućem stručnjaku, koji će mu dati pravi odgovor. **PARNJAČKI SAVETNIK NIKADA NE ODGOVARA NA PITANJE UKOLIKO NIJE POTPUNO SIGURAN DA ZNA PRAVI ODGOVOR.**

## SVRHA USLUGE PARNJAČKO SAVETOVANJE

Parnjačko savetovanje doprinosi unapređenju kvaliteta života ljudi koji žive sa HIV-om, osnažujući ih za prevazilaženje svakodnevnih problema u svim sferama života i podižući njihovo samopouzdanje i sposobnosti za bezbedan život i uključivanje u zajednicu.

## PRINCIPI NA KOJIMA SE USLUGA ZASNIVA

Pružanje usluge Parnjačko savetovanje zasniva se na sledećim principima:

1) *Poverljivost*: Parnjačko savetovanje poštuje i pridržava se prava korisnika usluga na poverljivost i sve korisnike obavezno obaveštava o situacijama u kojima ta poverljivost može da bude ograničena. Tokom pružanja usluge obezbeđuje se poverljivost podataka o ličnosti i sadržaju rada, izuzev u slučaju zlostavljanja, zanemarivanja, nasilja i eksploatacije, kada korisnik pretili da ugrozi drugu osobu, kada korisnik predstavlja pretnju samom sebi, kao i u drugim slučajevima predviđenim zakonom;

2) *Sigurnost, bezbednost i dostojanstvo*: pružalac usluge Parnjačko savetovanje garantuje da, prilikom realizacije aktivnosti koje su sastavni deo usluge sigurnost, bezbednost i dostojanstvo korisnika usluga, ranjivih članova klijentove porodice kao i osoblja, predstavljaju prioritet. Odnos savetnika prema klijentu je podržavajući, a pružalac usluge garantuje nediskriminaciju i toleranciju tokom obezbeđivanja podrške;

3) *Oснаživanje*: Parnjačko savetovanje realizuje se tako da korisnicima pruža priliku da izraze sopstvena iskustva, da prepoznaju rizike i posledice svog ponašanja, da zauzmu odgovoran stav prema svom životu, da budu upoznati sa svojim pravima i zakonskim mogućnostima i da imaju mogućnost donošenja odluka zasnovanih na informacijama i podršci koju dobijaju od savetnika i okruženja od za klijenta važnih osoba.

4) *Poštovanje razlika i ravnopravan pristup*: Pružaoci usluge Parnjačko savetovanje prepoznaju i poštuju razlike između svojih klijenata i na pozitivan način se angažuju u anti-diskriminativnoj praksi. U svim fazama pružanja usluge staraju se da imaju individualizovan pristup potrebama, problemima i interesovanjima svakog korisnika, poštujući pri tome i specifičnosti ukupnih životnih okolnosti tog korisnika.

5) *Participacija, odgovornost i samostalnost korisnika*: Parnjačko savetovanje promoviše i uvažava učešće klijenata u razvoju, pružanju i evaluaciji usluge i podrazumeva obezbeđenje učešća korisnika u donošenju odluka o načinu zadovoljenja njegovih potreba i odgovornost za izbor i korišćenje sopstvenih potencijala;



6) *Briga i odgovornost*: Parnjačko savetovanje garantuje kvalitet usluge i obezbeđuje da parnjački savetnici imaju odgovarajuća znanja, veštine i stavove zasnovane na brizi za dobrobit klijenta i odgovorno pristupaju prikupljanju i širenju relevantnih informacija o klijentu i svim pitanjima od značaja za klijentov pozitivan život sa HIV-om.

## CILJEVI USLUGE

Usluga Parnjačko savetovanje ima opšti cilj da osnaži ljude koji žive sa HIV-om i pomogne im u unapređenju kvaliteta života u objektivnim okolnostima u kojima žive. Specifični ciljevi usluge su:

- Da pruži osnovne informacije o prirodi bolesti, o uobičajenim tokovima bolesti i mogućim varijacijama, o uticaju na život korisnika, o mogućnostima lečenja, o pravima iz oblasti zdravstvene i socijalne zaštite
- Da objasni, pojmovima i jezikom koji je razumljiv korisniku, sve rizike sa kojima je suočen i koji mogu da utiču na promene u ličnom i društvenom životu klijenta
- Da predstavi postojeće mogućnosti za prevladavanje rizika sa kojima je klijent suočen, kao što je npr. način zaštite od polno prenosivih bolesti uključujući HIV/AIDS, lečenje zavisnosti, program smanjenja štete i sl.
- Da pruži sve informacije o dostupnim službama, organizacijama i institucijama u kojima može potražiti različite oblike zaštite i ostvariti različita prava
- Da pruži psihosocijalnu podršku, podeli svoje iskustvo života sa HIV-om i ponudi pozitivan model promene
- Da pruži asistenciju u ostvarivanju prava iz oblasti zdravstvene, socijalne i zaštite prava

## CILJNA GRUPA KORISNIKA USLUGE

Osobe koje žive i pogođeni su HIV-om (članovi porodica, partneri, prijatelji) bez obzira na uzrast, rod i seksualnu orijentaciju.

## SPECIFIKACIJA (sadržaj) USLUGE

Glavne aktivnosti parnjačkog savetovanja obuhvataju:

## Prijem i procena korisnika usluge

- Predstavljanje sebe, organizacije i aktivnosti koje se nude kao sastavni deo usluge parnjačko savetovanje koju organizacija pruža
- Ispitivanje stavova i očekivanja korisnika od organizacije, usluge koja mu se nudi i očekivanja od parnjačkog savetnika
  - Pitati klijenta šta je razlog njegovog dolaska, šta ga najviše brine
  - Pitati ko još zna i kakva je reakcija bila
  - Kako to utiče na njegov život?
  - Dozvoliti da se klijent „isprazni“.
- Procena podobnosti korisnika da koristi uslugu i eventualno upućivanje na druge usluge koje korisnik može da koristi u zajednici
- Identifikovanje opcija za trenutna rešenja problema i potrebe za kasnije
- Određivanje prioriternih potreba koje zahtevaju podršku
- Procena funkcionalne sposobnosti (procenjuje se bez nekih posebnih pitanja na osnovu ponašanja i spoljašnjeg izgleda korisnika, a prati se da li korisnik razume ono što mu se govori, da li se upadljivo ponaša npr. pod uticajem je droge ili je agresivan)
- Procena zdravstvenih i socijalnih potreba, sposobnosti i ponašanja korisnika
- Zajednička procena sposobnosti i očekivanja korisnika
- Procena fizičkih, zdravstvenih i socijalnih rizika
- Identifikovanje oslonaca u zajednici – članovi porodice, partner, prijatelji prijatelji i ličnih snaga korisnika – očuvana sposobnost da brine o sebi, asertivnost, pozitivna slika o sebi, emocionalna stabilnost, socijalna kompetentnost u situaciji sa drugima i sl.

Tokom procene korisniku se pruža usluga.

Na osnovu procene, uz punu participaciju korisnika, pravi se individualni plan usluge, zasnovan na utvrđenim potrebama korisnika i obavljenog razgovora sa korisnikom. Plan usluge treba da sadrži jasne smernice u pogledu narednih susreta sa korisnikom i interevnecija koje treba preduzimati kako bi se korisniku pružila podrška u skladu sa njegovim očekivanjima.

## Individualno Parnjačko savetovanje – savetovanje jedan na jedan

Razgovor sa korisnikom koji deli iste ili slične probleme života sa HIV-om. Traje od 30 do 120 minuta. Broj sesija savetovanja za korisnika je minimum jedna.

- Podrška da otvoreno govori o svojim problemima i iskustvima života sa HIV-om
- Podrška u prevazilaženju problema života sa HIV-om
- Podrška za povećanje samopouzdanja
- Senzitivizacija za uključivanje u PLHIV zajednicu i korišćenje usluga organizacije
- Davanje informacija o HIV-u, pozitivnoj prevenciji i lečenju
- Davanje informacija o uslugama koje su dostupne u organizaciji i drugim uslugama koje su mu potrebne

### Minimalni strukturalni standardi

- Savetovanje se obavlja u prostoriji koja obezbeđuje privatnost tokom čitavog razgovora
- Savetnik je osoba koja živi sa HIV-om ili je pogođena HIV-om, koja je završila obuku po programu relevantnom za relevantan za organizovanje i vođenje grupa samopomoći i parnjačkog savetovanja

### Minimalni funkcionalni standardi

- Savetnik pruža uslugu korisniku tako da korisnik nakon prvog savetovanja zna kako da se zaštiti od infekcije/reinfekcije
- Savetnik pruža uslugu korisniku tako da korisnik nakon prvog savetovanja zna da je terapija dostupna i razume značaj lečenja
- Savetnik pruža potpune informacije korisniku tako da korisnik nakon prvog savetovanja zna koje usluge postoje u zajednici i načine na koje može da ih koristi
- Savetnik organizuje rad sa korisnikom tako da je korisnik nakon savetovanja dovoljno spreman da preduzme korake za bolji i kvalitetniji život (npr. da dođe ponovo na savetovanje, da koristi usluge drugih servisa)
- Savetnik nakon razgovora popunjava ček listu u koju unosi: a) podatke o znanju korisnika usluge o HIV-u i terapiji, b) podatke o spremnosti korisnika da se aktivno uključi u rešavanje problema, uključujući učenje o HIV-u i terapiji i c) podatke o napredovanju korisnika u skladu sa individualnim planom podrške koji je definisan zajedno sa korisnikom

## Grupa samopomoći

Grupa korisnika koja se okuplja da bi diskutovala o problemima života sa HIV-om, razmenila iskustva i pružila međusobnu podršku. Otvorene su, bez vremenskog ograničenja. Nisu tematske, o temi se odlučuje na licu mesta, organizuju se jednom mesečno.

- Osnaživanje za razmenu informacija sa članovima grupe
- Podrška za prevazilaženje svakodnevnih problema
- Senzitivizacija za uključivanje u PLHIV zajednicu i korišćenje usluga organizacije
- Davanje informacija o HIV-u, pozitivnoj prevenciji i lečenju
- Davanje informacija o uslugama koje su dostupne u organizaciji i drugim uslugama koje su mu potrebne

### Minimalni strukturalni standardi

- Grupno savetovanje se obavlja u prostoriji koja obezbeđuje privatnost tokom čitavog razgovora
- Grupno savetovanje koordinira parnjački savetnik sertifikovan za pružanje usluge parnjačkog savetovanja

### Minimalni funkcionalni standardi

- Savetnik vodi razgovor sa korisnikom na način da su korisnici nakon grupnog savetovanja osnaženi za prevazilaženje svakodnevnih teškoća, a posebno u oblasti koja je bila tema grupnog sastanka
- Savetnik razgovor vodi na način da, nakon grupnog savetovanja korisnici pokazuju spremnost da se uključe u PLHIV zajednicu i da aktivno učestvuju u programima samozastupanja
- Savetnik koji koordinira grupomn popunjava ček listu u koju unosi: a) podatke o temi grupnog savetovanja i broju prisutnih korisnika b) podatke o toku grupnog savetovanja i grupnoj dinamici i c) podatke o zajedničkim zaključcima i usvojenim znanjima korisnika

## Praktična pomoć/terenska asistencija

- Razgovor sa korisnikom o problemima koje ima svakodnevno
- Razgovor o ARV terapiji i o redovnom uzimanje lekova
- Odlazak u prodavnicu i apoteku – nabavka hrane i lekova (Terenska asistencija)
- Obavljanje lakših kućnih poslova i pomoći prilikom kućnih poseta za korisnike lošeg zdravstvenog stanja

- Podrška (asistencija) u ostvarivanju individualnih prava iz oblasti zdravstvene zaštite, socijalne zaštite i prava na nediskriminaciju

#### Minimalni strukturalni standardi

- Praktičnu pomoć realizuju edukovani volonteri koje angažuje asocijacija
- Volonteri koji obavljaju praktičnu pomoć edukovani su interno, unutar asocijacije ili eksterno, od strane neke relevantne organizacije
- Sadržaj edukacije volontera koji obavljaju praktičnu pomoć čine teme: osnove HIV-a i side (epidemiologija, patologija, patogenez), ARV terapija, posvećenost (zašto je važna i efekti pridržavanja terapiji), stigma i diskriminacija i prva pomoć

#### Minimalni funkcionalni standardi

- Praktična pomoć korisniku obezbeđuje pomoć i podršku u nabavci i pripremi hrane, pomoć u održavanju lične higijene i higijene stana, pomoć u zadovoljavanju socijalnih, kulturno-zabavnih i drugih potreba
- Praktična pomoć korisniku usluge doprinosi socijalnom uključivanju i smanjenju socijalne izolacije korisnika

### Bolnička poseta

- Razgovor sa korisnikom o bolesti i toku lečenja
- Pomoć pri kupovini osnovnih stvari (odlazak u prodavnicu i apoteku)

#### Minimalni strukturalni standardi

- Bolničke posete realizuju parnjački savetnici ili edukovani volonteri koje angažuje asocijacija
- Volonteri koji obavljaju bolničke posete edukovani su interno, unutar asocijacije ili eksterno, od strane neke relevantne organizacije
- Sadržaj edukacije volontera koji obavljaju bolničke posete čine teme: osnove HIV-a i side (epidemiologija, patologija, patogenez), ARV terapija, posvećenost (zašto je važna i efekti pridržavanja terapiji), stigma i diskriminacija i prva pomoć, kao i osnove psiho-socijalne podrške

### Minimalni funkcionalni standardi

- Savetnik realizuje bolničku posetu korisniku kako bi mu pružio pomoć i podršku u ostvarivanju prava za nabavku neophodnih sanitarnih pomagala
- Savetnik realizuje bolničku posetu korisniku usluge kako bi doprineo socijalnom uključivanju i smanjenju socijalne izolacije korisnika

### Resocijalizacija/druženje

Oganizovanje različitih događaja (izleti, zajednički dolazak u bioskop i pozorište, proslave) u cilju:

- Proširenja socijalne mreže
- Razmene iskustava i problema u neformalnoj mreži i okruženju
- Razmena informacija
- Opuštanje

### Minimalni strukturalni standardi

- Zajedničke asktivnosti orijentisane na druženje organizuju se na osnovu iskazanog interesovanja korisnika usluga
- Organizovanjem druženja koordinira parnjački savetnik kojeg zaduži asocijacija

### Minimalni funkcionalni standardi

- Savetnik se stara da svi korisnici usluge razumeju okolnosti pod kojima se organizuje druženje i slobodno odlučuju o tome da li će učestvovati, prema ličnim afinitetima
- Savetnik se stara da svi korisnici razumeju ciljeve i svrhu zajedničkih druženjai stara se da im pomogne da razumeju da druženja doprinose socijalnoj uključenosti i osnaživanju korisnika usluge

### Posredovanje i upućivanje

- Upućivanje – na druge organizacije i usluge nakon procene: nevladinoj organizaciji, pravniku, socijalnom radniku, psihologu, izabranom lekaru ili ordinirajućem infektologu radi daljeg upućivanja na specijalističko lečenje
- Povezivanje sa drugim službama koje mogu doprineti prevazilaženju krize i rešavanju problema korisnika

- Uspostavljanje kontakta sa porodicom ili drugim značajnim osobama koje mogu doprineti prevazilaženju krize i rešavanju problema korisnika u skladu sa procenjenim potrebama i uz saglasnost korisnika

#### **Minimalni funkcionalni standardi**

- Parnjački savetnik koordinira aktivnosti za nalaženje novih alternativa za korisnika zajedno sa nadležnim službama
- Pružaocu usluge parnjačkog savetovanja dostupni su stručnjaci iz drugih organizacija u zajednici za potrebe pružanja usluge, na osnovu zaključenih protokola o saradnji
- Uključivanje drugih službi u rešavanje problema korisnika savetnik sprovodi na osnovu saglasnosti korisnika

#### **Minimalni funkcionalni standardi**

- Uključivanje relevantnih službi u rešavanje problema korisnika odvija se u skladu sa principima na kojima počiva usluga parnjačkog savetovanja, a posebno principa poverljivosti i principa sigurnosti korisnika

## Edukacija

Podrazumeva održavanje seminara, predavanja i konferencija na teme HIV-a, načinima prenosa HIV-a i mere zaštite od infekcije i koinfekcije, o ARV terapiji, smanjenju štete i supstitucionoj terapiji, reproduktivnom zdravlju, ishrani i zdravim stilovima života za osobe sa HIV-om, stigmi i diskriminaciji

#### **Minimalni strukturalni standardi**

- Edukaciju koordinira parnjački savetnik obučen na temu HIV-a i prevencije HIV/AIDS-a
- Edukaciju vrši parnjački savetnik samostalno ili zajednički sa stručnjakom

#### **Minimalni funkcionalni standardi**

- Savetnik realizuje edukacije na način da su korisnici nakon edukovani o HIV-u i specifičnim temama koje su obrađene tokom edukacije
- Savetnik se tokom edukacije stara o tome da svi učesnici edukacije aktivno učestvuju i imaju mogućnosti da izraze svoja znanja, stavove i razmišljanja o temi edukacije

## Razvijanje mreže podrške u zajednici

- Organizovanje aktivnosti u cilju edukacije i informisanja javnosti o položaju, problemima i potrebama članova PLHIV zajednice
- Pregovaranje sa zajednicama i neposrednim okruženjem o obezbeđivanju različitih vidova podrške članovima PLHIV zajednice
- Pokretanje kampanja za smanjenje stigme, diskriminacije i socijalne isključenosti osoba koje žive sa HIV/AIDS-om

## MINIMALNI STRUKTURNI STANDARDI ZA ANGAŽOVANJE PARNJAČKOG SAVETNIKA

Neposrednu uslugu pruža saradnik – Parnjački savetnik (osoba koja živi sa HIV infekcijom).

Parnjački savetnik ima odgovarajuću završenu obuku za parnjačko savetovanje i saradnik imaju završenu akreditovanu obuku.

Novozaposlenom parnjačkom savetniku se obezbeđuje mentorska obuka u trajanju od najmanje 14 dana koju pruža parnjački savetnik sa odgovarajućim iskustvom.

Saradnik – parnjački savetnik ne može biti član porodičnog domaćinstva u kome živi korisnik, srodnik u pravoj liniji kao ni brat i sestra, odnosno brat i sestra po ocu ili majci korisnika.

### *Etički principi u pružanju parnjačkog savetovanja*

Parnjački savetnici moraju imati lično iskustvo u upravljanju HIV-om u svojim životima i moraju da koriste efikasne strategije brige o sebi. Neko ko ne uzima redovno terapiju na primer, ne može u potpunosti podržati druge da odgovorno i redovno uzimaju terapiju. Neko ko nije prihvatio svoju dijagnozu imaće problema pomažući drugima u procesu prihvatanja. To ne znači da parnjački savetnici moraju da imaju adekvatan odgovor baš na svaki izazov, ali upravljanje svakodnevnim izazovima života sa HIV-om je od suštinskog značaja.

### *Sposobnost da rade sa različitim grupama*

Klijenti korisnici usluge parnjačkog savetovanja dolaze iz različitih sredina u pogledu etniciteta, seksualne orijentacije, rodnog identiteta, kulturnoloških i zdravstvenih navika, starosnih grupa, religije, socijalnog i ekonomskog statusa... Parnjački savetnik mora da ima sposobnost da izgradi i održi dobre međuljudske odnose i nivo kulturne kompetencije koji omogućava da ravnopravno tretira sve korisnike usluge i da svim korisnicima usluge pristupa sa poštovanjem, i saosećanjem i razumevanjem. Par-



njački savetnici moraju da imaju razumevanje za lični i kulturni identitet korisnika usluge i kako ove karakteristike utiču na njihove stavove i reakcije, tako da te različitosti ne utiču na njega u toku slušanja i pružanja odgovora korisnicima usluge na otvoren i podržavajući način.

### ***Spremnost za pružanje usluga po modelu smanjivanja štete (harm reduction)***

Promovisanje filozofije i prakse smanjenja se zahteva od svih koji pružaju uslugu parnjačkog savetovanja. Parnjački savetnici moraju da razumeju i budu vešti u postavljanju ciljeva, prihvatanju načela i sprovođenju strategije smanjenja štete i moraju da budu spremni da korisnicima usluge ponude niz opcija koje odmah smanjuju štetu, čak i kada te opcije ne mogu u potpunosti eliminisati rizik ili predstavljaju ono što bi parnjački savetnik i sam uradio u istoj situaciji. Parnjački savetnici uz to moraju da budu slobodni da govore o seksualnim ponašanjima i o svim pitanjima vezanim za upotrebe droga na neosudjujući način i moraju imati sposobnost da zajedno sa korisnikom usluge razviju strategiju o ličnim rizicima i ciljevima za smanjenja štete. Prihvatanje i otvorena komunikacija o seksualnosti i seksualnom zdravlju su osnovni elementi pristupa delotvornog smanjenja štete.

### ***Sposobnost da prihvate i komuniciraju na pozitivan, samo-afirmišući način, osnaživanjem ljudi koji žive sa HIV / AIDS-om za pozitivan život***

U cilju promovisanja uverenja da su mogući zdrav život i dugovečnost sa HIV-om, parnjački savetnici moraju to uverenje predstavljati u skladu sa njihovim vlastitim životima. Parnjački savetnici takođe moraju da pokažu spremnost da se na aserivan način zalažu u zajednici za prevazilaženje brojnih prepreka pozitivnom životu sa HIV-om, kao što su stigma, strah, i beznađe.

### ***Sposobnost da podele lična iskustva života sa HIV / AIDS-om***

Deljenje lične priče može pomoći korisnicima usluge da shvate da nisu sami i da postoje i drugi ljudi sa sličnim izazovima koji uspevaju da se nose sa njima. Deljenje treba uvek da se uradi u kontekstu susreta sa korisnikom usluge prilikom pružanja pomoći pri obuci, pružanja emocionalne podrške i treba da daje praktične ideje zasnovane na stvarnim životnim iskustvima. Deljenje priča uvek treba da uključi mogućnosti za korisnike usluge da postavljaju pitanja i dele sopstvene priče.

### ***Snažne komunikacijske sposobnosti***

Sposobnost da se efikasno komunicira je od suštinske važnosti za izgradnju odnosa između parnjačkih savetnika i korisnika usluge. Sluša-

nje, izražavanje misli i osećanja i postavljanje pitanja uz prihvatajući i empatički stav mogu da pomognu uspiostavljanju poverenja i otvorenosti. Parnjački savetnici moraju da imaju sposobnost da jasno govore, dostavljaju podatke na način koji je dostupan različitim korisnicima usluge, sprovede formalne rasprave koje odgovaraju potrebama korisnika i uzimaju lične podatke i postavljaju lična pitanja korisnicima na uljudan, uvažavajući način. Pored toga, parnjački savetnici moraju da budu u stanju da jasno pišu kako bi se obezbedila osnovna dokumentacija o usluzi. Pisana i usmena komunikacija treba da odražava visok nivo objektivnosti i profesionalizam.

### ***Sposobnost da se zalažu za sebe i druge***

U zavisnosti od njihove uloge, parnjački savetnici mogu biti pozvani da zahtevaju usluge i pogodnosti u ime korisnika usluge. Kada se zalažu za korisnike usluge korisno je da ih istovremeno podržavaju u razvoju sposobnosti da se zalažu za sebe. Tokom vremena, ova vrsta podrške omogućava korisnicima da razviju svoje kapacitete za liderstvo, inicijative i samodovoljnosti. Parnjački savetnici takođe treba da budu u stanju da se zalažu za sebe, za svoje korisnike i / ili njihovu uslugu i kada određene organizacione strukture ne funkcionišu i neki se društveni procesi ne odvijaju dobro ili ne podržavaju njihov rad.

### ***Spremnost da učestvuju u profesionalnim obukama (treninzima)***

Parnjački savetnici moraju da pohađaju obuke potrebne za razvoj njihovih znanja i veština i stalno informisanje o savremenim saznanjima od značaja za HIV/AIDS. Oni takođe moraju da imaju sposobnost primene onoga što su naučili u njihovom radu i aktivnostima koje sprovedu kao parnjački savetnici.

### ***Vodjenje evidencije i dokumentacije, poštujući principe poverljivosti***

Parnjački savetnici vode propisanu evidenciju i dokumentaciju: a) o korisnicima usluge i b) o sadržaju i načinu pružanja usluge (Individualni list korisnika). Obrazac je sastavni deo standarda i dat je u prilogu.

# Prilog 1 – INDIVIDUALNI LIST KORISNIKA

## INDIVIDUALNI LIST KORISNIKA

### OSNOVNI PODACI

(demografski, podaci o HIV-u, ARV terapiji i seksualnom ponašanju)

<b>Broj kartona</b>			
<b>Šifra korisnika*</b>		<b>Datum prijema</b>	<b>Mesto prijema</b>
<b>Ime i prezime</b>			
<b>Datum rođenja</b>		<b>Zanimanje</b>	
<b>Pol/Rod</b>	1. M 2. Ž 3. T	<b>Obrazovanje</b>	1. Bez škole 2. OŠ 3. SSS 4. VS
<b>Bračno stanje</b>	1. Sam/ac 2. U braku ili vabračnoj zajednici 3. Razveden/a 4. Udovac/ica 5. Istopolna zajednica	<b>Broj članova porodice u kojoj živi</b>	1. Živi sam 2. 1-3 3. 3-5 4. Više od 5
<b>Radni status</b>	1. Student 2. Zaposlen/a 3. Penzioner/ka 4. Nezaposlen/a	<b>Mesečni prihod</b>	1. Manje od 20 hiljada din. 2. 20 – 30 hiljada dinara 3. 30 – 50 hiljada dinara 4. Više od 50 hiljada din. 5. Bez primanja
<b>Mesto boravka</b>		<b>Mesto gde je prijavljen/a</b>	
<b>Dužina života sa HIV-om</b>	1. Manje od 1 godine 2. 1 – 5 godina 3. 6 – 10 godina 4. 11 – 15 godina 5. Više od 15 godina	<b>Invalidska penzija zbog HIV-a</b>	1. Da 2. Ne
<b>Način inficiranja</b>	1. Nezaštićeni seksualni odnos sa muškarcem 2. Nezaštićeni seksualni odnos sa ženom 3. Ubrizgavanje droge nesterilnim priborom 4. Putem krvi ili krvnih produkata 5. Ne želi da odgovori 6. Ne zna		
<b>Kako je saznao za HIV</b>	1. Odlaskom u DPST 2. Testiran/a bez svog znanja 3. Testiranje na transfuziji 4. Privatna laboratorija	<b>ARV terapija</b>	1. Da 2. Ne

<b>Godine na terapiji</b>		<b>Leči se</b>	1. Beograd 2. Novi Sad 3. Niš 4. Kragujevac
<b>Da li se pridržava preporučenog načina uzimanja ARV</b>	1. Ne 2. Povremeno 3. Da, uvek	<b>Korišćenje kondoma</b>	1. Da 2. Ne 3. Neredovno
<b>Stalni partner</b>	1. Da 2. Ne	<b>Pripadnost osetljivoj grupi</b>	1. MSM 2. IKD 3. SR 4. Ne pripada osetljivoj grupi
<b>Sterilan pribor za ubrizgavanje droga</b>	1. Uvek 2. Ponekad 3. Nikad	<b>Supstituciona terapija</b>	1. Trenutno 2. Nikada 3. Nekada da, sada ne
<b>Iskustvo stigme i diskriminacije u vezi sa HIV pozitivnim statusom</b>	1. Da 2. Ne	<b>Gde se dogodilo</b>	1. Zdravstveni sistem 2. Socijalni sistem 3. Porodica, prijatelji i partneri 4. Zajednica 5. Pristup pravdi
<b>Kontakt telefon</b>		<b>E-mail</b>	

## 1. PROCENA

	<b>Redni broj intervencije</b>	<b>1</b>	<b>3</b>	<b>8</b>	<b>13</b>	<b>20</b>
<b>Znanje o:</b>						
1	HIV-u, načinima prenosa HIV-a i merama zaštite od infekcije i koinfekcije	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3
2	ARV terapiji	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3
3	Smanjenju štete i supstitucionoj terapiji	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3
4	Zdravlju, uključujući i reproduktivno zdravlje, ishranu i zdrave stilove života	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3
5	Stigmi i diskriminaciji	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3
<b>Ponašanje:</b>						
6	Nerizično seksualno ponašanje	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3
7	Ponašanje u vezi sa ARV terapijom	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3
8	Ponašanje u vezi sa uzimanjem droga	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3
9	Ponašanje u vezi sa zdravljem	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3
10	Ponašanje u vezi sa stigmom i diskriminacijom	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3
<b>Kvalitet života:</b>						
11	Zdravstveno stanje, uključujući mentalno zdravlje	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3
12	Materijalno stanje	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3
13	Socijalni život	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3
14	Partnerski odnosi, seksualni i emotivni život	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3
15	Odnosi u porodici	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3
16	Spremnost za otkrivanje HIV pozitivnog statusa	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3
17	Samopouzdanje	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3
	<b>Pružalac usluge</b>					
	<b>Supervizor</b>					

### 3. INTERVENCIJE

Šifra korisnika					
Redni broj intervencije		1	2	3	4
Datum intervencije					
Metod intervencije (1 - Telefonski razgovor, 2 - Razgovor u savetovalištu, 3 - Razgovor van savetovališta, 4 - Poseta infektivnoj klinici, 5 - Kućna poseta, 6 - Trening, konferencija, radionica, seminar)					
<b>Edukacija i informisanje o:</b>					
1	HIV-u, načinima prenosa HIV-a i merama zaštite od infekcije i koinfekcije				
2	ARV terapiji				
3	Smanjenju štete i supstitucionoj terapiji				
4	Zdravlju, uključujući i reproduktivno zdravlje, ishranu i zdrave stilove života				
5	Stigmi i diskriminaciji				
<b>Podrška i asistencija za promenu ponašanja koje se odnosi na:</b>					
6	Rizično seksualno ponašanje				
7	Uzimanje ARV terapije				
8	Rizično ponašanje u vezi sa uzimanjem droga				
9	Zdravlje i ponašanje u vezi sa zdravim stilovima života				
10	Iskustva stigme i diskriminacije				
<b>Ostale intervencije</b>					
11	Nabavka ARV terapije				
12	Praktična pomoć u kući				
13	Asistencija u ostvarivanju prava iz oblasti zdravstvene zaštite				
14	Asistencija u ostvarivanju prava iz oblasti socijalne zaštite				
15	Podrška za zapošljavanje				
16	Asistencija u ostvarivanju prava na nediskriminaciju				
17	Podrška u vezi sa otkrivanjem HIV pozitivnog statusa				

18	Podrška u razumevanju, rešavanju i unapređenju porodičnih odnosa				
19	Podrška u razumevanju, rešavanju i unapređenju partnerskih odnosa				
20	Resocijalizacija (kulturni događaji, druženja)				
21	Upućivanje na druge usluge				
22	Materijalna pomoć				
23	Distribucija kondoma				
24	Distribucija sterilnog materijala za ubrizgavanje droga				
25	Zadovoljstvo pruženom uslugom - pružalac				
26	Zadovoljstvo pruženom uslugom - korisnik				
27	<b>Pružalac usluge</b>				
28	<b>Supervizor</b>				

## 2. DODATNI KOMENTARI I ZAPAŽANJA

<b>Intervencija 1</b>
<b>Intervencija 2</b>
<b>Intervencija 3</b>
<b>Intervencija 4</b>











PODRŠKA EVROPSKE UNIJE INKLUZIVNOM DRUŠTVU



Ministarstvo za rad, zapošljavanje,  
boračka i socijalna pitanja

Ovaj materijal izrađen je u okviru projekta „Prema standardizaciji pružanja socijalnih usluga u zajednici za ljude koji žive sa HIV-om i sidom u Srbiji“. Projekat je deo programa „Podrška Evropske unije inkluzivnom društvu“, koji finansira i sprovodi Delegacija Evropske unije u Republici Srbiji u saradnji sa Ministarstvom za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja kroz IPA program (The Instrument for Pre-Accession Assistance).

Nakon dve godine, ovaj projekat se završava, ali potreba za uslugom koju smo razvili, ne prestaje. Uniji organizacija Srbije koje se bave zaštitom osoba koje žive sa HIV/sidom (USOP), kao krovnom savezu koji radi u saradnji sa svojim članicama - organizacijama osoba koje žive sa HIV-om i sidom, potrebna je vaša podrška. Podržite uvođenje u sistem usluge Parnjačko savetovanje.

## SOLIDARNOST DRŽI LJUDE NA OKUPU

This material was produced within the project “Towards standardisation of community based social services provision for people living with HIV and AIDS in Serbia”. The project is part of the “European Union Support to an Inclusive Society” program funded and implemented by the Delegation of the European Union to the Republic of Serbia in cooperation with the Ministry of Labor, Employment, Veterans' Affairs and Social Affairs through the IPA program (The Instrument for Pre-Accession Assistance).

After a two year implementation period, this project is coming to a close but a need for the service we developed is not. The Union of associations of PLHIV (USOP), as the umbrella association, working in close collaboration with member PLHIV organizations need your support. Support mainstreaming of the Peer Counselling service.  
Solidarity: holding people together

## SOLIDARITY: HOLDING PEOPLE TOGETHER

PROJEKT SPOROVODI | PROJECT IMPLEMENTED BY:



Unija organizacija Srbije koje se bave zaštitom osoba koje žive sa HIV-om i sidom (USOP)  
Union of Serbian PLHIV | Serbia | Belgrade | [www.unijaplhiv.rs](http://www.unijaplhiv.rs)

U PARTNEŠTVU SA | IN PARTNERSHIP WITH:

